

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
**Жизнени преходи в трансформиращото (се) село:
памет, идентичност, наследяване**

Проектът е финансиран от ФНИ

НАУЧНА СЕСИЯ

**ЖИЗНЕНИ ПРЕХОДИ И ТРАНСФОРМАЦИИ В БЪЛГАРСКОТО СЕЛО:
АНАЛИТИЧНИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ТЕРЕННИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА**

20 – 21 октомври 2023 г., Заседателна зала, ПУ „Паисий Хилендарски

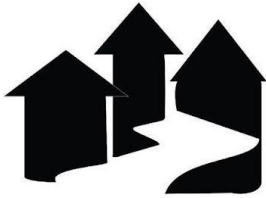
РЕЗЮМЕТА

**Заседание 1: Жизнени преходи и трансформации в българското село: фигури и типологии
на промяната**

*1. Социоаналитично проблематизиране на жизнените преходи: фрагменти от
един пост-бурдийовистки заход към „историята на живота“*

Стойка Пенкова

Резюме: докладът предлага социоаналитична оптика към жизнените преходи, проблематизирайки начините, по които се „вършат“ във всекидневните взаимодействия като практически постижения. Удържа се разбирането, че „вършенето на преход“ не е индивидуално действие, а *интерактивна или колективна практика*, която не само включва индивиди, които присъстват съвместно (в този смисъл, жизнените преходи трябва да се мислят винаги като *релационни*, доколкото са дълбоко преплетени с други животи и с други жизнени преходи – не случайно Бурдийо твърди, че „реалното е релационно“), но се простира до институционални и дискурсивни феномени, които влияят върху тези практики ситуационно. Докладът ще се спре на емпиричен казус, предоставящ данни за това как се „вършат“ практически формулирания на „моята“ история на живота от двама „млади пенсионери“, жители на българско село. Пост-бурдийовисткият заход към анализа на биографичния разказ ще покаже по какъв начин, коментирайки социални позиции, отношения и форми на взаимодействия, агентите на практика „ръководят“ и „договарят“ жизнените преходи, които „вършат“, напасвайки ги в непротиворечиво единство помежду си като *живи, локални, релационни практики*, препащащи към начините на предаване/приемане на наследство, а оттук към „социогенезата“ на процеса на наследяване.

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
**Жизнени преходи в трансформиращото (се) село:
памят, идентичност, наследяване**

Проектът е финансиран от ФНИ

2. *„Жизнени преходи и личностна идентичност“*

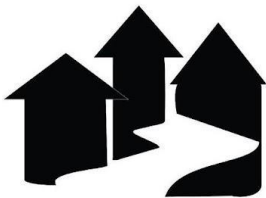
Милена Ташева

Резюме: докладът ще представи обобщение на изследователската работа, проведена в с. Ръжево Конаре. През разказите на три личности, можещи да бъдат идентифицирани като „носители на промяната“ в това българско село, във фокус ще бъде поставено динамичното отношение между личностна идентичност и жизнени преходи. От този контекст ще бъдат експлицирани специфичните „практически стратегии“ на всяка от тях за провеждане на позитивни трансформации в местната общност.

3. *„Това, което дядо знае...“: символна власт в жизнения преход на село*

Стоян Антонов

Резюме: основен елемент в жизнените преходи е смяната на социалния статус и промяната на ритъма на живот. И пенсионерът, който се е върнал на село, след като е преживял значителна и по определение – по-активната (трудова по-ангажираната) част от живота си в града, и работещият, сменил поприще, професия или просто решил да притежава селски имот, могат да се окажат в ситуация да променят драстично или плавно начина си на живот или, евентуално, да се опитват да променят новата за тях среда. В известния традиционен модел се трансформира само индивидът, а общността се стреми да запази своята „автентичност“ (по Леви-Строс). Освен това, преходите са ритуализирани (по Ван Женеп), с което се гарантира правилното (и еднопосочно), структурирано, преминаване от един статус в друг. Ритуалите, от своя страна, в личностен или колективен план задават ритъм. Но също така е известно, например, че индивидът и общността следват различни ритми. Това, от една страна, означава, че при пенсиониране / преместването си на село човекът е „изваден от ритъм“ (например – на срокове, задачи, графици) (по Бурдийо) и е необходимо да организира живота си наново. От друга страна, му се налага да се включва в общностните изяви, определящи социалния живот. Тоест, живеенето заедно изисква известна синхронизация между идиоритмията (личния ритъм) и хетероритмията, наложена отвън (по Барт). Такъв опит за напасване и неговото политическо (властово, по Барт / Шмит) измерение виждам в актуализираната традиция на Дядовден в село Черешово. Тя е най-вече на символно равнище, защото става дума за празник, наситен с ритуали, а не за комплекс от всекидневни практики. В предишното експозе, представено в рамките на проекта, описах протичането на този ден, както бе представено в медийни публикации, и го интерпретирах, служейки си с понятието „актуализирана традиция“ като функция на паметта, наследяването и идентичността (по концептуалния апарат на изследователския проект). Своевременно, като част от теренното изследване, имах възможност пряко да наблюдавам празника, което ми позволява в настоящата презентация да уплътня описанието на събитието и да споделя размисли върху идеите за колективното

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
**Жизнени преходи в трансформиращото (се) село:
памят, идентичност, наследяване**

Проектът е финансиран от ФНИ

овластяване на „дядото“ и остойностяването на остаряването. Като се следват достиженията на антроположката теоретична мисъл е логично да се допусне, че и в случая чрез постоянното актуализиране на традицията се дава възможност, както за синхронизиране, макар и само в един определен календарен момент, на личния и социалния ритъм, така и за поддържането на местната идентичност и хомогенизирането на селската социална тъкан.

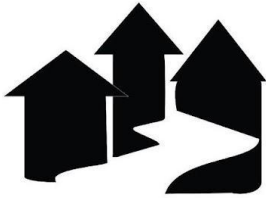
Заседание 2: Жизнени преходи и трансформации в българското село: практики на социализация, общност, биографии

4. Да направиш шарена сол - жизнени преходи и трансформации в една локална общност

Меглена Златкова, Десислава Димитрова, Теодора Иванова

Резюме: Фразата, че храната събира и разделя и разграничава хората не е просто клише, което е удобно за начало на презентация, а съдържа въпроси, които могат да поведат изследователите в сложните връзки и човешки отношения. Храната като материален и нематериален продукт се основава на природни ресурси и културни и социални практики. Как можем да изследваме възприемането на храната като „наша“ или „тяхна“? Как хората разпознават вкуса, продуктите, рецептите? Как използват въплътените знания и опит в приготвянето на храната?

В нашия случай храната е „старожелезарска шарена сол“, приготвяна от група жени и превърнала се не само в маркер на местна идентичност, но и в културна практика, механизъм за усилване на социалните връзки, създаване на общност от съмишленици, свързани не само от общи интереси, но и и споделящи общ опит да разпознават старожелезарската сол на „вкус“ и „на око“. Много ярко, като снимка, запомних част от разказа на една от нашите събеседнички, че понякога наръсва няколко филийки с чубрица и ги изнася на пейката пред оградата на къщата си, където са се събрали нейните комшийки, за да ги почерпи в летния следобед. Защото е произвела повече чубрица в градината си. От същата тази чубрица дава за семе или пък услужва на тези, които не са успели да си произведат. Като продължение на нейния разказ си представих една чубрикова общност не само от почерпените с наръсени филийки, но и с наръсени домашни пити, изпратени бурканчета с шарена сол на децата и внуците в градовете на България или чужбина, почерпени туристи или участници във фестивали. Връзките, с които „чубричката“ обвързва местната общност продължават цял живот, а рецептата за шарената сол е и колективна, и семейна и индивидуална.

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
**Жизнени преходи в трансформиращото (се) село:
памет, идентичност, наследяване**

Проектът е финансиран от ФНИ

Статията представя етноботаническо изследване на случая с „шарената сол” в България и в нейната местна рецепта – „Шарената сол от Старо Железарче”. Хлябът и солта са основна храна не само в България, но и в по-голям регион на Балканите. За овкусяване на обикновената сол българите добавят различни съставки, което определя името на продукта, напр. Бяла сол (Бяла сол, с печени тиквени семки), Самардала (по общоприетото име на основната ѝ съставка *Allium siculum* ssp. *dioscoridis* (SM.) K.Richt.), Меруде (с *Trigonella caerulea* (L.) Ser.). Шарената сол (шарена сол) обаче включва различни сухи билки, сред които „задължителната” е *Satureja hortensis* L. (лятна чубрица, чубрица). За важността на тази съставка говори и фактът, че много често местните хора наричат шарената сол чубричка, умалително от чубрица. Въпреки по-широкия ареал на разпространение на вида в Средиземноморието, неговата културна и социална употреба като съставка на шарената сол е предимно на територията на днешна България и до известна степен в Северна Македония. Така биологичните и културни граници се определят не само като идеологически конструкт, но и като телесно преживяване чрез вкуса и аромата.

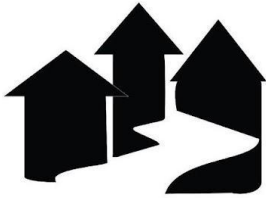
Защо шарената сол? Сухата трапезна подправка (подправка) е смес от сол и една или повече билкови съставки, които определят нейния вкус и цвят. Билките могат да бъдат фини или по-едро смлени. Това е ежедневна храна – която придава вкус и аромат на хляба – можете да си вземете или да ядете у дома. Но това е и ритуална храна, която придружава хляба през всички обреди на преминаване и празненства. Домашната шарена сол обикновено се приготвя от най-опитната жена в къщата „на око и на вкус”. През последните 20 години шарената сол се валоризира като местен продукт със своята специфична рецепта и се превърна в част от изграждането на местната идентичност. Разнообразието в съставките зависи от географията на местата, вкуса на всяко семейство и наличните билки (култивирани в домашната градина и добити от магазина). Основните съставки обаче си остават сол, червен пипер и чубрица.

Зад създаването на „старожелезарската шарена сол“ като местна марка стои общност от активни жени, обединени от дейността на ръководителката на групата за песенен фолклор и читалищен секретар, но и на външни – бизнесдама, активисти с проекта дейност, Слоу фууд, изследователи. Гледната точка в този доклад ще бъде към прехода на шарената сол от храна на семейството към храна за другите – туристи, посетители на фестивали, публика в музеи като специфичен преход на жената, която приготвя шарената сол за семейството към жената, която чрез публичното правене на шарена сол предава традициите, обучава децата, представя общността.

5. Жизнени преходи, трансформации и пелин

Мария Славчева

Резюме: моето изследване в рамките на проекта „Жизнени преходи в трансформиращото (се) село: памет, идентичност, наследяване“ се фокусира върху

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
**Жизнени преходи в трансформиращото (се) село:
памет, идентичност, наследяване**

Проектът е финансиран от ФНИ

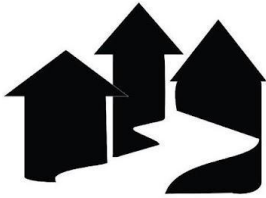
влиянието на административните политики към селата и общностите в тях, за създаването на нови празници и фестивали, свързани с предоговарянето, оценностяването и наследяването на културни практики, важни за идентичността на местните хора. Проучването има специфичната цел да разгледа жизнените преходи и трансформации на фона на наследената традиция за приготвяне на наложен пелин. В рамките на разгледаните случаи се наблюдават няколко важни житейски трансформации и преходи (не задължително свързани с темите за порастването): 1. От детското познание за приготвянето на пелин и вкуса на напитката до нейното консумиране като възрастен при различни семейни поводи (включително при кризисни ситуации като пандемията от Ковид 19). 2. От консуматори до наследяващите занаята по приготвянето на наложен пелин. 3. От майстори до местни активисти за запазването на традицията и тайната за състава на напитката. На фона на тези жизнени преходи се предоговоря и значението на пелина като културна ценност и неговият смисъл както за местната власт, така и за администрацията.

6. Био-културни взаимодействия и трансформирани се лични, колективни и селищни биографии

Елица Стоилова

Резюме: представянето има за цел да покаже взаимоотношенията между личните биографии и тези на обитаваните пространства. Вторите наричам биография на мястото или селищни биографии. За мен това е съвкупност от лични истории, исторически и политически дискурси, специфични традиции, практики (занаяти), опит, знание и локални наследства. В този контекст надграждам и идеята за връзката между човешкото (културното) и природното пространство като важна част от тези лични, колективни и селищни биографии. Нещо повече идеята за селото като специфична локалност, наследство, селищни традиции, поминък, обичаи, култура и т.н. е немислима без тясната връзка между човек и природа. Следвайки този модел мисля селата като пространства на жизнен опит, който е трансформаторен за обитаваното пространство. Това може да бъде валидно и в обратния ред. Променящите се пространства (обезлюдяващи, подивяващи, рушащи се) също променят жизнените посоки на хората останали, завръщащи се, или тръгващи си от тях. Трансформациите на обитаваните места могат да направят невъзможно практикуването на традициите, живеенето “както преди” или както си научен и можеш, скъсват се социални връзки, но и се нарушават колективни и лични биографии.

В контекста на проекта жизнените преходи се мислят в контекста на трансформиращите се био-културни пространства на селата. Две различни биокултурни взаимодействия ще

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”

Жизнени преходи в трансформиращото (се) село: памет, идентичност, наследяване

Проектът е финансиран от ФНИ

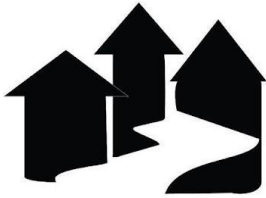
бъдат представени като част от проблематичното унаследяване на едно „хармонично“ взаимодействие между човека и природата. В единия случай се прави опит да се преосмислят природните (земеделските) ресурси като интегрална част от личното и колективно наследство и идентичност.

В първия случай аграрният опит, специфичните културни практики, опит и знание за отглеждане на храни, тяхната обработка и консумация става ресурс за ре-витализиране на селските общности. Те се преосмислят, а с тях и тази био-културна връзка на обитаващите с обитаваната територията. В този контекст наблюдавам процеси на предоговаряне на колективните наследства, на сътворяване на колективни и пространствени биографии, на употреби на природните ресурси и културните им употреби като символ, маркер на колектива и територията.

Другият изследователски фокус е насочен към невъзможността да се запазят творените с поколения био-културни биографии (биографии, в които хората и местата са в симбиоза). Културният опит и практики следват природните дадености, а природните дадености са формирани в следствие на културния опит. Тези са основите на културния пейзаж, на традиционните храни, на биоразнообразието те разкриват взаимосвързаността човек-природа-културно-колективно-знание и практики. Но тези връзки, изградени с поколения, имат различна съдба в наши дни.

Ще разгледам пример, който включва и насочване към земеделието като съпътстващ поминък. В единия случай започва обработване на „градинка“, за да си имаш храна за семейството. Тук какво ще се засее е както свързано с установени културни модели, така и с лични предпочитания и мода. За мен по-значими са процесите, свързани с тези, които можем да определим като земеделци. Това, което се наблюдава, е все по-малко следване на естествените и културни „дадености“ при подбиране на отглежданите култура, за сметка на следване на еврофондовете. Така все по-малко важно става реализирането на продукцията или въобще отглеждането ѝ, а все в по-ключово се превръща субсидираното финансиране. Така местните земеделци не отглеждат познатите им или смятани за традиционни култури, а следват тенденциите, залагани от държавното финансиране. Тази нова логика на земеделието дава един не само неустойчив, но и далечен от установените симбиотични взаимодействия на човек-природа опит. Така следването на лични и колективни аграрни знания и опит, запазването на местни растителни и животински видове се превръщат в икономически неустойчиви модели. Това довежда до нови жизнени стратегии за справяне с държавните политики, но също и една постоянна борба между човека и природата, в която липсващите земеделци и оставените да подивеят земи задават едни съвсем различни социо-културни взаимодействия.

Заседание 3: Жизнени преходи и трансформации в българското село: политики, памет, наследяване

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
**Жизнени преходи в трансформиращото (се) село:
памят, идентичност, наследяване**

Проектът е финансиран от ФНИ

7. Жизнени преходи и кризи на „млади пенсионери“ в села със „затихващи“ функции – знание, политики, граничност

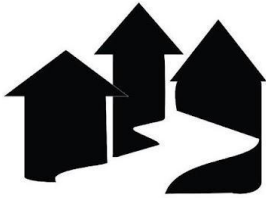
Анелия Авджиева

Резюме: в селата със „затихващи“ функции се наблюдава различна степен на активност на все по-застаряващо население в лицето на „младите пенсионери“ – родените през 40-те и 50-те години – тези, които не са напусkali селата и малкото, които са се завърнали в тях. Чрез проследяване на житейския път на някои останали и завърнали се, ще очертая няколко важни акцента в осмислянето на социализма като период на носталгия чрез политиките към хората и местата в пограничните зони тогава и сега, какво се случва след промените от 1989 г. и с какво се сблъсква един „млад пенсионер“, взел решение да има природосъобразен начин на живот в своите старини или решил да възстанови/запази „връзката с корените“ си – какво е неговото всекидневие и какви са формите на локално взаимодействие, как се справя с липсите – на хора, на връзки, на търсена комуникация, на здравна и институционална помощ и др. и как се случва прехода от град към село, от работещ към пенсионер.

8. Преосмисляне и предоговаряне на общностна памет. Случаят Пчеларово

Мария Кисикова

Резюме: село Пчеларово, едно „чисто“ българско родопско село близо до Кърджали, изглежда като „типичен“ случай на замиращо село, където местата и институциите са изпразнени от смисъл, а културните ценности (в рушация се музей) са загубили стойност. Трансформациите, които настъпват в селата, по време на т.нар. Преход, в Пчеларово се реализират през необходимостта отминалото да се преосмисли, а общността да се преконфигурира. Като изхождам от такива допускания, търся в различни проявления на социалното знаци за предоговаряне на значенията, преосмисляне на миналото, откриване на наследници и преутвърждаване на общността. Използвам три примера, за да акцентирам върху различни процеси, които протичат в селата във връзка с търсенето на нови опори на паметта, преакцентиране на значимостите и търсене на наследници. Приходящите в селото хора не само придобиват собственост върху земя и къща, но и започват да се вписват в съществуващите ред, институции и смисли, като в същото време допринасят за тяхната промяна. Селото разполага с определен „инвентар“ от памет за миналото, личности и институции, които съдействат за предаването на тази памет. Процесът по предаване и встъпване в наследство не протича между възрастни и деца, а между „по-стари пенсионери“ и „по-млади пенсионери“, между местни и външни. Така определени елементи от паметта и отминалото могат да останат под пелената на забравата (в рушация се музей), а отделни хора и институции носят заряда на трансформацията, като предприемат инициативи по преосмисляне, предоговаряне и встъпване в наследство.

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”
**Жизнени преходи в трансформиращото (се) село:
памет, идентичност, наследяване**

Проектът е финансиран от ФНИ

9. „Предай нататък“ селото. Антропологични подходи към паметта и наследяването

Светослава Манчева

Резюме: Социалистическият период в българското село и т. нар. „труден разказ“ (Д. Колева) присъства в спомените и говоренето за живота на село. Най-явно е при т.нар. „деца на социализма“, а липсва в разказите на т.нар. „деца на прехода“, които са другите наследници на селото, понякога без или със слаба жизнена връзка с него. В подобен междупоколенчески контекст са част от активистите на село Хухла, Община Ивайловград. Тяхната дейност в селото представя среща на поколенията, разграничена в отношението към миналото и настоящето. Активизмът на наследниците показва „потребност от осъзнаване на културния капитал“ и начин да го капитализират реално, легитимно чрез опита (по М. Златкова). В междупоколенческото взаимодействие обаче има различни употреби на паметта за мястото. Появява се необходимост от нови разкази за селото, както и нови събития.